

La cultura del Pirineu i el monestir de Sant Francesc de Girona a l'època moderna

A Giorgio per la bellezza

Íncipit

A redós del pas de Sant Francesc per la ciutat de Girona l'any 1214 es crea una petita ciutat franciscana, nascuda el 1231, al barri del Mercadal i a la banda esquerra del riu Onyar que s'estenia des del pont de Sant Francesc i el portal de l'Areny fins al portal d'en Vila, i des del baluard de Sant Francesc fins a la sèquia Monar i els molins paperer i fariner. De la mateixa és coneguda la història medieval i absolutament inèdita la història moderna, sobre la qual farem uns apunts. Es trobava en el cor del barri del Mercadal i era el segon convent de Catalunya en nombre de frares, uns vuitanta després del de Sant Francesc de Barcelona. El monestir gironí, molt arrelat a la ciutat, pagava per les defenses del Ter, en estar situat al costat del riu Onyar, per tractar de prevenir riudes i aiguats.

Els intercanvis amb els cenobis dels Pirineus

El cenobi mantenia unes relacions molt estretes amb convents de framenors pirinencs com Puigcerdà però sobretot amb els de la Catalunya Nord, especialment els de Sant Francesc de Cordeliers de Perpinyà, Vilafranca de Conflent i l'ermitori de la Mare de Déu del Remei d'Illa, amb els quals els intercanvis eren constants. Molts guardians ho eren de Perpinyà i posteriorment passaven a Girona o al revés, i moltes missions de framenors gironins anaven a la Catalunya nord i des d'allí en venien a Girona. Per aquest motiu novicis avantatjats passaven després de cursar gramàtica i principis de moral al convent gironí a perfeccionar-se, per voluntat dels guardians respectius. El fet s'accentua en declarar-se el 1635 la guerra entre França i Espanya, moment en el qual s'envien a Girona molts framenors, amb l'esperança que en el convent gironí estiguin més condrets i protegits i no hagin d'anar a la guerra. Això continua fins i tot després de la firma del Tractat dels Pirineus, que en certs aspectes és lletra morta, ja que els intercanvis entre els

Montserrat Moli
i Frigola, Real
Acadèmia de la
Historia, Il Università
degli Studi di Roma
"Tor Vergata", Centro
di Studi per la Cultura
e l'Immagine di Roma

Sant Francesc entre les
muralles i el portal de
l'Areny al segle XVII.
Dibuix a ploma.
Arxiu Municipal de
Girona

Porta de l'Areny i Sant Francesc l'any 1830.
Paper acolorit. Arxiu Municipal de Girona

Aulus de la Gascunya, la Bisbal d'Auspin i un que sols diu que és francès. De la part catalana del sud ingressen 38 menorets, procedents tres de Sant Joan les Abadesses, dos de Puigcerdà, Ripoll, Ribes de Freser, Vilallonga de Ter, Camprodon, Agullana, la Pobla de Lillet i Llers, i un d'Alpens, Cadaqués, Gombrèn, Planoles, Sant Llorenç de la Muga, la Seu d'Urgell, Anserall, Colonge, Escart, Sant Jaume de Frontanyà, Baltarga de la Cerdanya, Romanyà d'Empordà, Batet, Borredà, Àger, Cabanes, Terrades, Llançà i Cantallops. La majoria són fills de pagesos, fusters, treballadors de la terra i artesans però també hi ha nombrosos fills d'artistes i músics qualificats.

Direm a manera d'exemple que el primer guardià dels observants, en prendre possessió de Sant Francesc de Girona durant el bisbat de Francisco Arévalo de Zuazo, en data incerta i no com diu la bibliografia tronada, fou fra Bartomeu Ricart, confessor, erudit i predicador d'Illa de Conflent que troba un convent arruïnat on "no trobaren llits alguns, ni màrfeques, ni flassades, ni tovalloles, ni torçabocas ni cosa alguna de roba en lo Dormidor, ni en lo Refator, ni en la Enfermeria, ni en altre part except lo de la Sacristia", motiu pel qual hagué de demanar diners i ajut a nobles gironins, en especial als Agullana, perquè el cenobi esdevingués habitable per viure-hi. El primer gest és comprar un ase i matxos,

El claustret de la casa del carrer del Progrés número 5 del tallista Pasqual Espelt. Fotografia de Gaieta Barraquer Roviralta de 1893

convents esmentats no saben de fronteres ni de tractats. De 1592 a 1834 (cfr. apèndix 1) professen al cenobi de Sant Francesc de Girona 71 menorets d'ambdós costats dels Pirineus, és a dir un 9,8% dels 718 totals. Dels mateixos 33 menorets de la Catalunya Nord, procedien vuit de Perpinyà, tres de Tuïr, dos de Bassella, Marquesanes i del comtat de Foix, i un del Pertús, Vinça, Rigarda, Sant Feliu d'Avall, Ceret, Tec, Sant Andreu, Prats de Molló, Mirmanda-Terrats, del Rosselló i de més lluny, segurament soldats de Boch de Limoges, Villefranche du Perigord, Lille,

amb els quals l'almoïner pogués anar a fer les recaptés pels pobles, on tenien privilegi del rei d'Espanya sobre soldats i per recollir l'almoïna de les polles, dels alls, del pa, del vi i de les castanyes. Les monges de Santa Clara ajudaren amb el que "bonament pogueren" i el senyor Vergés, ciutadà honrat de Girona, amb 5000 escuts "feu lo cor de dalt de dita Iglesia, de la qual obra (...) redundà molt gran quietud als religiosos qui antes estaven en lo cor de baix per entre els seculars molt desasossegats en son spirit".

El primer obrador

La inundació de 1617, més gran que les de 1579 i 1599, torna a deixar el convent molt malmès, però de seguida el coratjós guardià Joan Martí, que ve de la Catalunya Nord, obre el convent a les noves classes emergents, que l'ajuden a reconstruir el monestir al llegar-los capelles on construir retaules, aixecar tombes pels avantpassats, celebrar llurs cerimònies familiars i vespres musicals, imitant els bel·licosos Cruïlles i els Sarriera, fins aquell moment amos i senyors del panteó del cenobi situat a la capella

del Santíssim i en les dels sants Joan, Martí, Cosme i Damià, a la darrera de les quals el 1653 Cecília de Descatllar fa projectar als escultors Pau Sunyer i Josep Albanell de Vic dos sepulcres bessons per al marit, Dídac, i el cunyat Miquel de Sarriera, executats al Mercadal de Vic per lleialtat a la corona. Vol i mana que s'assemblin als dels Mèdici de la capella de Sant Llorenç de Florència i que siguin de marbre blanc brunyit, coronats per l'estàtua dels cavallers armats amb espases d'argent, una bella inscripció al·lusiva a la seva vida i escuts amb les armes familiars.

Des del 1611 crea un obrador al convent l'escultor gironí Anton Moret, un veritable *deus ex macchina* nascut a Viladasens, amb obra notable a la col·legiata de Sant Feliu, la catedral i Sant Pere de Galligants, que per sobreviure fa visures per a la cort reial i de procurador davant l'Almoina del Pa de la Seu dels arrendataris de Fallines i Viladasens, i dels Cruïlles a Aiguaviva. Està constantment endeutat amb la Taula de Canvis i Comuns Dipòsits, sobretot quan ha de pagar el dot de la néta Mariana, esposa del pintor i inventor Francesc Oliver –quan aquest projecta l'any 1641 un molinet per fabricar moneda a la ciutat–. A Sant Francesc, Moret projecta l'arquitectura del retaule major i el transsepte i encarrega les imatges a Onofre Fuster de Reus, que l'ha de restaurar de seguida a causa dels aiguats i ampliar-lo els anys 1626 i 1637, si bé ha de suplicar perquè li paguin les *anyadidures* i fins a la mort continua demanant préstecs a la Taula de Canvis. Col·laboren en aquest obrador l'escultor Joan Borís, que treballa pels Sarriera i viu al número 392 del Mercadal –actiu a la catedral, al Carne Descalç (1641), on projecta el sagrari i fa retaules majors per a Torroella de Montgrí i per al convent de Sant Joan Baptista de Reus (1640)–. Projecta també els de Sant Miquel, la Mare de Déu i Sant Isidre de Santa Maria de l'Om de Masarac (1644); dels sants Joan, Llúcia i Marcia de Sant Pere de

El claustret actualment a l'església de S'Agaró.
Fotografia del Mac.Girona

Tomba de Jofre Gilabert de Cruïlles, actualment al Museu d'Art de Girona. Fotografia del Mac.Girona

Ossari de Sant Francesc, actualment al Museu d'Arqueologia de Catalunya. Fotografia del Mac.Girona

amb Magdalena Font Alba, la filla d'un ric sabater, el qual des de l'any 1644 treballa per la universitat daurant les vares del tàlem, organitzant la processó de l'Assumpta al Cel i és un dels dos artistes gironins que té blat durant el setge de l'any 1653. Amb Boris fan, entre d'altres, els retaules de les capelles de Nostra Senyora de l'Esclavitud, la Mare de Déu dels Àngels, Sant Bonaventura i Sant Didac, concedides per Sant Francesc a l'esposa del

L'orgue de l'Anunciació de la catedral de Girona dels Bordons restaurat per fra Anton Llorens i fra Joan Olius. Pergamí acolorit de l'Arxiu Capitular de Girona. Fotografia de Josep Maria Oliveras

Figueres (1665), i de Sant Isidre de Sant Martí de Llagostera (1669), que acabarà el seu fill escultor Rafael. La professió és tan inestable que accepta l'ofici de cap de guaita de la ciutat de 1668 a 1671, que té conseqüències letals, ja que mor d'una escopetada durant la festa de Sant Narcís. Treballa Boris en el cenobi dels menorets conjuntament amb el pintor Rodrigo de Molina, que daura l'any 1630 el retaule de la capella de Sant Antoni, pagat pel comerciant del Mercadal Francesc Moner. Es tracta de l'ajudant a la catedral, almenys des de 1614, del fuster de Blanes Joan Baptista Illa, que es casa a Sant Feliu

notari del convent, un canonge de la Catalunya Nord i un ciutadà honrat, propietari d'una banca.

En aquest període arriben al monestir de Girona molts frares de la Catalunya Nord, entre d'altres fra Miquel Pòntic Isern (Bouletèrnère, 1630-Girona, 1699), com a professor de gramàtica i predicador, el qual rep les ordes menors l'any 1652 a Sant Pere de Galligants de mans de Jacinto Serroni, bisbe d'Orange durant l'ocupació francesa de la ciutat.

I com que el monestir té tres salts d'aigua de la sèquia Monar, que Pòntic fa acomodar, es creen obradors i tallers on formar els framenors. Hi desfilen els fills segons dels artesans i artistes de les dues Catalunyaes. Fa la sensació que els framenors en el curs de les missions, a part d'acollir fills de pagesos, teixidors i soldats de ventura, tenen bon ull per convèncer fills de professionals de la construcció, la restauració i d'artistes i músics, ja que el convent el refan els framenors i el desfan els setges i els aiguats.

L'obrador d'orgueneria

El monestir acull des de 1628 un primer i inèdit fins ara obrador d'orgueneria, inspirat en el creat per fra Febre

a Sant Francesc de Puigcerdà durant el segle xv. Fra Febre i els successors bastiren i mimaren en el convent ceretà dos orgues, descrits per Josep Trigall l'any 1603; un com " muy bueno y grande (...) que por el hueco de la grandísima nave resuena y se deja oír muy bien" i sobretot el de la capella de la Mare de Déu dels Àngels dels claustres "lindo y hermoso y coro que está alto". L'obrador de Girona el crea l'orguener, fra Anton Llorens (Arbeca ?-València, 1639-1640), que ha après l'ofici i s'ha perfeccionat als orgues de Lleida, Puigcerdà i la Seu d'Urgell i arriba precedit per la fama de ser un "home de gran habilitat" en companyia dels també orgueners fra Joan Olius (Espluga de Francolí ?- València, 1649 de pesta) –emparentat amb els mestres fusters de

L'orgue de la col·legiata de Sant Feliu de Girona, projecte de fra Anton Llorens i fra Joan Olius. Fotografia del Mac.Girona

de Blanes Rafael i Josep Olius, autors del retaule d'Estanyol (1618)–, fra Miquel Deu, alguns menorets de la Catalunya Nord i el fuster Joan Badia, que fa de tot i va almenys vuit vegades a Barcelona a comprar materials.

Llorens i Olius han projectat ja grans orgues. A la catedral de Santa Maria de la Seu d'Urgell (1609-1611) en construeixen un dels primers amb un pressupost de 722 lliures, per la bellesa i musicalitat del qual reben 25 lliures de propina. Projecten seguidament el de la Seu Vella de Lleida (1624-25) amb dos teclats de 45 notes, contres, 22 registres, 9 de cadireta i ocellets i 1771 tubs, i el fan en dos anys i vuit dies amb un pressupost de 1601 lliures i 8 sous. El 1626 projecten el del monestir de Santa Maria de Pedralbes de clarisses, que sonarà amb afegitons fins al 1895. Ho havien aconseguit després d'haver fet notables restauracions en els orgues de Bellpuig (1614) i en el vell de la seu de Lleida, (1623-24) conjuntament amb el fuster Jeroni Mallo. També a la Seu d'Urgell i a Santa Maria de Puigcerdà (1625), que estudien atentament amb l'ajuda de l'organista Antonio Méndez i que prenen com a model per als projectes successius.

Són cridats a Girona l'any 1628 a la catedral de Santa Maria per restaurar l'orgue major de l'Anunciació projectat pels Bordons i refer-hi la cadireta, durant dos-cents cinquanta-tres dies, des del 20 de juny de

Trompetes d'un caplletra de l'Antifonari de Sant Francesc de Girona de 1728. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Àngels músics amb violins, arpes i flautes de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Frare músic d'un caplletra de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1728. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

1628 al 2 de maig de 1629, amb un pressupost inicial de 51 lliures sols per la compra de materials. Treballa a la cadireta durant onze dies el notable fuster Cosme Gendre, (?-Girona,1644) conjuntament amb Joan Badia, els quals tornen a col·locar a l'orgue la cortineta del davant amb cent vuitanta-sis cargols, refan les manxes, amb sis pells comprades al guanter Pere Giberta i alguns tubs malmesos, que defineix l'argenter Narcís Casals amb tatxes i virolles de plata. El mateix orfebre daura el faristol fet pel mestre serraller Bernat Anes, que obra així mateix el forrellat, tres bagues de la porta de cargol major i la baga del forrellat de la porta de l'orgue, a part de mudar-ne els panys i fer-ne les claus corresponents.

A la catedral estan tan contents amb la feina feta que els encarreguen durant el mateix període la factura de l'orguet de la capella del claustre, inspirat en el de la capella de la Verge dels Àngels de Sant Francesc de Puigcerdà, amb un pressupost inicial de dues centes vuitanta-una lliures per la compra de materials. Compten amb els consells i la col·laboració de l'organista Lluís Méndez i el mestre de capella Joan Spinar, que hi fan les proves de l'ofici i l'antifona de la processó de Sant Narcís, patró de la ciutat. I com que aquest projecte és com la nineta dels seus ulls, traslladen l'obra almenys durant el dia a la casa del beneficiat Llorenç Bruells, per evitar el rumor, provocat per la construcció del dormidor gran del monestir de Sant Francesc, costejat per cent cinquanta-nou lliures i quinze sous pels jurats de la ciutat, els Moner i els Olmera Cruilles, que hi posen llurs escuts, "ja que els religiosos estaven mal acomodats per la penúria de seldas". Els nostres organistes necessiten pau per treballar, així que compren entre d'altres un càntir i un gibrell, dos fogons, un torn, sis fulles de planejar estany,

cinc-centes tatxes per a la taula de buidar l'estany, dues fulles de ribot, un sedàs, oli per tenir llum i una arrova i dues carregues de carbó. Empren fusta de la millor qualitat d'álber i noguera que proporciona Lluís Giralt, un dels millors escultors de la ciutat –que fa els retaules de Sant Isidre de la col·legiata de Sant Feliu (1628) i els de Santa Llogaia del Terri (1641), dels Sants Sebastià, Roc i Baldiri de la capella de la Pietat del Pont Major (1642) i de Domeny (1645)–. Per a la universitat fa un cadafal per al torneig de 1633 i la porta de les Pescateries, però per sobreviure millor fa de procurador del picapedrer Antoni Casabosch i demana un préstec a la Taula de Canvis. Els menorets compren també altra fusta, de pollancre per fer-ne les manxes i els alerons; i de boix, pi, ebe i marfil per fer el joc i el

teclat, virolles i tatxes d'argent; quatre dotzenes de pells per fer les manxes, sis anelles i tres balladors, tres unces d'estany fi, estany glassa per soldar les flautes, filferro, plom, seixanta peces de llata per protegir els vitralls de la capella, dos sacs de guix, trenta-dues càrregues de calç, cent vint-i-sis càrregues de sorra, mil quatre-cents teules i mil dos-cents rajols. Compren la resta dels materials a Barcelona: una lliura i mitja d'aigua cuita, mitja resma de paper d'estrassa, almagra, pega grega, set unces de cera blanca, verda i engomada; cotó fluix, llinet per a les manxes, un cabdell de fil, seda groga, quatre canes de cinteta, corda per al torn i cordes, pergamins, tinta i paper, dues escobres de palma, una cana i mitja de tela, dotze pams de cordellat blanc, un llençol vell i argent per soldar les flautes. Tenen el mèrit d'incorporar a l'obrador el mestre major de la catedral, de la Catalunya Nord, Llätzer Cisterna, que esculpeix durant dos dies dues pedres picades d'igual pes per a les manxes amb cinquanta claus mallals i l'ajuda de Jaume Magí, mestre de cases; Pere Daina, dos manobres i un ajudant. Els nostres orgueners reparteixen així mateix feina entre els millors fusters gironins del barri de Sant Pere de Galligants. Es desentenen de la caixa de l'orgue, com deia encertadament el malaguanyat Francesc Xavier Altés i Aguiló, i concerten per un preu fet de trenta-vuit lliures que els torners Pau i Benet Castellar proporcionin fusta d'àlber, noguera i pollancre i que facin les ventalles, vint-i-quatre flautes d'alba, soldades amb estany glassa, dotze poms de fusta, sis manetes, sis registres, quaranta-dues mamelletes, el teclat, dues brandoneres, la sacra, la peanya de la sagristia i la porta de cargol. En firmen un altre amb el ja esmentat Cosme Gendre, que hi treballa durant seixanta-un dies i proporciona més fusta de noguera, àlber blanc i pollancre. Subcontracten altres fusters ajudants, com Joan Badia, que hi treballa durant vint-i-sis dies conjuntament amb altres mestres presents a la ciutat com el mestre Albar de Barcelona –actiu als molins de Santa Eugènia de Ter de la catedral des de 1618–, que hi feineja durant vuit dies, mentre que Montserrat Cassanyas hi treballa tres dies i Pere Fayart proporciona fusta de noguera –massa enfeinat als molins i a la universitat, per a la defensa de la qual compra el 1641

Esboços d'àngels de Pau Costa i escola. Aquarel·la de l'Arxiu Capitular de Girona. Fotografia de Josep Maria Oliveras

Inici de l'antifonari de Sant Francesc de Girona, iniciat el 29 de gener de 1728. Pergamí amb la cal·ligrafia de fra Rafael Ferrer. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Fi de l'antifonari de Sant Francesc de Girona, de 26 de juny de 1728. Pergamí amb la cal·ligrafia de fra Rafael Ferrer. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

D miniada decorada amb la curculla de la Immortalitat de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

18 arcabussos i 14 mosquets-. També incorporen el notable torner Francesc Monet, que fa els poms dels registres i les peanyes, alguns ferrers que fan un munt de coses i els serrallers Bernat Anes i Nicolau Bonet, que fan vuit molinets, cinc ganxets i vuit claus per als registres, i sobretot els millors mestres escultors i pintors de la ciutat.

Els nostres orgueners aconseguen fer decorar l'orguenet i proporcionar feina als grans artistes presents a la ciutat. Hi fa una bella talla no millor descrita el jove escultor actiu a la Garrotxa Guillem Serra envoltada per quatre dotzenes de "floreres" o flàmules que són dissenyades pel famós escultor Felip Enric major, malgrat estar "superenfeinat". A part de ser l' autor de les imatges dels sants Eloi, Joan Baptista i Andreu de la capella de Sant Eloi dels Argenters a la Mercè (1600) i dels retaules de Sant Joan de Santa Susanna del Mercadal i de Santa Escolàstica de Sant Pere de Galligants (1604) conjuntament amb Bernat Roca, ha obrat així mateix el retaule major de la capella de la Pietat del Pont Major (1605), el de l'hospital de Sant Llützer dels Mesells – pagat per Dídac de Sarriera– (1612) i el de Bordils (1620). A la catedral afegeix les mans a la Verge de la Pera (1621) i en aquests anys conjuntament amb el pintor Joan Monlauró fa nombroses traces per "lo enginy de las colgaduras" i la

trona (1633). Les floreres de l'orguenet són obrades per l'escultor Robert Giralt, que a la universitat s'ocupa de les processons, obra els gegants, pinta i daura el retaule de Sant Delmai (1627-28) i que malgrat que treballa per als Agullana ha de recórrer sempre a la Taula de Canvis per sobreviure. Les floreres són daurades pel pintor Domènec Donat Crosas, (?-Girona,1644), actiu al casal dels Agullana, daurant armes i escuts (1633) mentre a la universitat repinta el nou juratori (1624) i a la catedral restaura les reixes, les barres de la tapisseria i el monument del Dijous Sant, obrats pel fuster major esmentat Joan Baptista Illa.

La bona feina feta a la catedral porta els comissaris de la fàbrica de l'orgue de la col·legiata de Sant Feliu de Girona a encarregar als nostres framenors, Llorens i Olius, un orgue nou, en veure que el vell estava "espatllat y (era) de dolentes veus, que nos podia hoir, es (...)

forsós haverlo de desfer y en lloc de aquell ferne un de nou per haver tingut ocasió de un religiós de Sant Francesch, home de gran habilitat, lo qual orgue se fa de tota caritat". "La factura del dit orgue" és obra dels nostres framenors, que projecten un instrument notable amb un pressupost d'almenys dues-centes quaranta lliures de menuts, que són pagades per la universitat i nombrosos melòmans, ja que la col·legiata estava "plomada". L'orgue és inaugurat amb tota solemnitat i estrenes dels orgueners el dia de la dedicació de l'església, el 12 d'agost de 1630, i en sabem poc, gràcies a "l'estudiós" que s'emportà el volum de l'arxiu conjuntament amb part dels llibres sacramentals. Esdevé, però, de seguida el model imitat en tots els orgues de les esglésies i convents de la ciutat i la província almenys fins a final del segle XVIII.

R decorada amb acants i raïms de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Els subministra framenors, tot i que emmalalteixen i han de prendre un munt de medicines que els subministra l'apotecari lu Andreu, ensinistren quan projecten successivament l'orgue del monestir de Sant Francesc, enllestint abans de l'any 1632, menorets gironins perquè en puguin projectar arreu. I això ho sabem perquè en l'any esmentat, fra Anton Llorens amb fra Joan Olius i altres dos menorets no millor identificats es comprometen a projectar els orgues de la catedral metropolitana de València, on Llorens i Olius acabaran els seus dies, els anys 1639 i 1649 en morir-hi de pesta.

A la segona meitat del segle dirigirà l'obrador fra Miquel Bellver, que malgrat ser germà del cèlebre organista de Reus, fugí l'any 1675 durant el setge de la ciutat. Per fortuna per al cenobi el substituï l'eximi ripollès fra Francesc Roca de (Ripoll,?-Girona,1684) –segurament nét d'un corredor d'orella de Ripoll del mateix nom, segons Jordi Mascarella–. És un notable músic format a Sant Pere de Ripoll i un millor orguener que professa l'any 1676 i ha de restaurar l'orgue del cenobi, danyat pel violent aiguat de 1678 en col·laboració amb els més coneguts orgueners fra Bartomeu Triay, trinitari mallorquí, i el valencià Josep Boscà. Són ells els responsables de la segona onada de factura o restauració dels orgues de la ciutat i la província, volguda pel melòman

La font dels rius de la plaça Navona, en una miniatura de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Els conills, els gats i els ratolins de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

bisbe dominic de Puigcerdà Tomàs Auter. La majoria estaven malmesos a causa de les guerres amb França i els estralls dels aiguats. Francesc Roca compon regularment per al monestir i per a la col·legiata de Sant Feliu, en especial per la festa de Sant Narcís, en ser molt estimat pels organistes titulars, però perd la vida durant el setge de 1684. Durant el violent atac fins i tot la capella del claustrer es converteix en església i reserva de l'hospital del rei. Un menoret, segons un memorial, hi administra els sagraments a dos malalts i acull el testament de Pere Prats Compta, capità reformat del terç de Don Manrique de Loronyo. Per aquest motiu, el president del Consell Suprem d'Aragó, Pedro Antonio de Aragón, en nom del rei dóna gràcies al cenobi "de la fineza ab que havian

obrat en lo dit siti de las armas francesas".

L'orgue torna a sonar amb joia almenys des de 1693, quan hi professa amb gran solemnitat fra Joan Baptista Birba (Cadaqués, 1664 - Castelló d'Empúries, 1719), un expert en clavicordi, del qual conta la llegenda que després de la seva mort s'escoltà en el monestir castellonenc un concert de campanetes. Les notícies posteriors són escadusseres, però per les mateixes notícies sabem que toquen i recomponen l'instrument any rere any fra

Antoni Estapa de Reus des de 1724 i fra Josep Roger (? 1757 - Llançà, 1830) des de 1778. La música, però, gaudia de bona vida al cenobi, ja que l'any 1810 disposava de dos organistes estables: fra Damià Suñer, (? 1766 - Lambes de la Provença, 1810) i fra Josep Vallcendrera, que fets presoners foren deportats a França, on el primer trobà la mort.

El convent rep nombroses deixes per millorar la música de les diverses festes i celebracions. La primera fins ara coneguda és la de 1603, en què la poderosa confraria de paraires decideix celebrar musicalment les festes dels seus patrons, els sants Jordi i Isidor, mentre la confraria dels sabaters des del 1658 paga les completes a cant d'orgue de la festa de Salvador d'Horta. Francesc Moner, comerciant del Mercadal ja esmentat,

Els falciots en un caplletra de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

almenys des de 1606 "pague offici ab festa diumenge après Sant Francesc a glòria de dit Sant y per Sant Antoni de Pàdua per música per offici en capella del Sant".

La música de la festa de Sant Francesc almenys des de 1603 és entonada per obra i gràcia de la confraria de paraires i pel llegat del noble Lluís de Desbac. Consistia en unes solemnes vespres "ab música i aiguarent" i una festa amb ofici solemne, sermó i aiguarent, a la qual el cenobi convidava els jurats de la ciutat. En el pagament és substituït des de 1650 pel bell-llicós Dídac de Sarriera, que mana que amb l'orgue i les veus de la capella de la catedral s'interpreti

la música de les matines, l'ofici i les vespres del fundador de l'orde i potser era abstemi, perquè de la celebració desapareix l'aiguarent. L'any 1616 una deixa anònima llega quatre-centes lliures per contractar la capella de música de la catedral durant l'octava del Corpus Domini, molt celebrat al barri del Mercadal. Coneixem a bastament la música de les celebracions més importants dels llegats però sobretot pels cantors i els antifonaris que s'han conservat. Els antifonaris mostren la predilecció dels menorets per la música de les trompes i trompetes, els corns, els violins i les violes, les arpes i les flautes, siguin sonades per àngels músics, inspirats en els de la capella de les Verges del mateix cenobi que per menorets, la capella de música de la catedral o músics ambulants i de carrer, dels quals fan retrats que col·loquen en moltes de les caplletres i paguen amb goig la música sorda de la processó de Corpus.

L' obrador d'art

Miquel Pòntic Isern quan és nomenat bisbe de Girona torna a crear al cenobi de Sant Francesc un obrador d'artistes, sota la supervisió del seu oncle fra Francesc Pòntic, ja que, si bé els admira, vol veure si seran capaços d'obrar les escales i les façanes de la seva catedral (cfr. Apèndixs 2 i 3). L'escultor vigatà Pau Costa i el daurador barceloní Onofre Boet refan el retaule de la capella de les Verges embolcallant un gran

Un monstre de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1728. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Les flors del jardí de Sant Francesc de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

La Immaculada en la primera versió de Pau Costa de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Germà de Ripoll –actiu al santuari del Collell, sant Vicenç de Besalú i l'hospital de Santa Caterina–, conjuntament amb Josep Devorós, que daura altres retaules a Sant Pere de Galligants, Sant Francesc Xavier de Crespí i Massanet de Cabrenys. Però hi col·laboren també l'anomenat Francesc de Nàpols, director d'una acadèmia de pintura situada al carrer de l'Albareda que al convent per devoció enterra un nadó, entre d'altres.

Ajuden en aquestes feines alguns framenors que professen després d'haver après un ofici, entre d'altres el fadrí torner de Perpinyà fra Francesc Fontanals; l'atavinador de Vic fra Gaspar Bergües; el fadrí padrinyaler de Girona fra Narcís Martí (? - Girona, 1696), el fadrí ferrer de Sant Feliu de Guíxols fra Rafael Martorell i el fadrí terrisser de Figueres fra Ramon Comalat, que professen de 1687 a 1697.

El mancat obrador d'argenteria

Al cenobi hi ha excel·lents orfèvres i argenters no millor coneguts que adoben la plata vella de Sant Francesc. Destaca fra

quadre central, segurament obrat pel millor pintor de retrats de la ciutat, Narcís Rius Giralt (Girona, ? - Girona, 1694) –fill i nét de pintors, actiu a la catedral i mort heroicament durant el setge de 1694–, amb una munió d'àngels i les imatges dels sants patrons de la ciutat: Miquel i Narcís. Encarrega Pòntic així mateix a Costa per a la capella dels Sabaters una imatge de Salvador d'Horta, la corona de pedres precioses de la qual és sufragada per la confraria. Fa refer amb peces seques del retaule vell i un quadre de Sant Francesc –llegat pel canonge de Sant Feliu Jaume Barril, mort al monestir mentre hi feia exercicis– l'altar major i la capella del Santíssim, ornats per Estefania de Miquel de Cruïlles, i hi fa posar una nova i bella imatge de la Immaculada, projectada per Costa i acabada per l'escultor Josep Cortada, que disposa de l'ajuda dels pintors de la ciutat: potser l'esmentat Narcís Rius Giralt o Josep

La Immaculada en la segona versió de Pau Costa de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Galderic Fabra, d'una família d'argenters de Marquesanes, que ha professat jove l'any 1663 i ensinistra altres menorets. Restauren velles peces i fan sobretot nous reliquiaries per servir de Salvador d'Horta "un tros de costella de dit beato, y un tros de hàbit y un tros de túnica en la que estigué malalt" regalats al convent pel papa Climent VIII, que els féu portar l'any 1602 per fra Dimes Serpi, vingut des de Càller per informar-se dels miracles i la vida del gironí, el qual "estigué alguns dies en Santa Clara de Girona per estar en casa los conventuals", un fet que no deixa de sorprendre'ns ja que segons les cròniques havien marxat del convent l'any 1566. I tot i que hi ha molt d'interès per mantenir un obrador d'argenteria l'any 1717

Tota Pulcra de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

despullen Pau Ros, fadrí i fill de l'argenter Josep Ros de Barcelona "per ser curt de vista de tal manera que a un pas lluny del púlpit no podia llegir los llibres de cor".

El motiu era un altre, però el cenobi vol quedar bé amb el poderós pare, actiu a la Universitat de Girona i a la col·legiata de Sant Feliu, on havia projectat el sepulcre de Sant Narcís.

El centre escriptori

Sant Francesc acull i crea sobretot un notable centre escriptori, que s'especialitza en cantoral i antifonaris per a ús propi i per obrar-ne per altres convents d'arreu de Catalunya, que són com cròniques, ja que a part de la música i els salms, en els espais lliures s'hi escriu i s'hi dibuixa de tot i més. Hi treballen els millors cal·lígrafs del cenobi i excel·lents pintors miniaturistes, alguns anònims i altres molt famosos, entre els quals es troba fra Josep Tramulles de Barcelona, fill, nebot i nét d'escultors del mateix cognom, actius a Girona, arreu de Catalunya i a Perpinyà, descendent dels tapissers i mestres de cases de la catedral de Girona. Professa l'any 1653, quan el seu pare projecta dintre una Girona assetjada els retaules de la Mare de Déu del Roser de Sant Domènec i de Sant Sebastià del Carme Calçat extramurs, per acomplir el vot de la ciutat i allunyar-ne la pesta. Amb motiu d'aquesta professió, el guardià i predicador Bartomeu Palol escriu amoïnats que Girona ha estat "en poder de França per lo espay de alguns dotze anys, en els quals moriren molts religiosos ancians". Amb clara voluntat de millorar la vida de la comunitat i apaigavar les malalties l'any 1672 es firma un contracte amb l'apotecari Jaume Gensana, pel qual durant tres anys subministrarà per cinquanta lliures "totes les medicines del convent", que així disposaran d'adequada farmaciola.

Entre els dibuixants amb nom i cognom del centre apareix molt actiu fra Josep Verges, nascut a Saint Cunbert o Cuthbert, que mor el 10 de novembre de 1693; però qui fa

L'Anunciació de la Verge de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

millorar notablement la qualitat del taller és el fadrí pintor, que professa l'any 1705 fra Josep Guerra, (Perpinyà? - Tarragona, 1737), fill del pintor més famós de Perpinyà, Anton Guerra *el Jove*, que crea escola i alça la qualitat del que fins aleshores es feia en el taller de miniatura. El fet és notori en els antifonaris de 1728 i 1731, copiats per fra Rafael Ferrer i miniats entre d'altres per fra Erasme Bruguera fadrí daurador del Rosselló, que professa l'any 1724 com a llec. Ambdós antifonaris permeten resseguir sigui la història de la ciutat que els interessos i les inquietuds del cenobi. Notable és el

cantoral de 1731, ofert al Príncep Carles de Borbó quan visita al monestir, camí de la Toscana.

Els models i els dibuixos dels cantorals i dels antifonaris cobreixen un ventall amplíssim i ens proporcionen informació sobre moments puntuals del convent i esdeveniments socials extraordinaris com la visita del Príncep, ja esmentada. Donen fe així mateix de les festivitats pròpies del monestir i de la música interpretada durant les celebracions més solemnes, sense oblidar les festivitats del bisbat, les preses de possessió de notables de l'orde, la dels cardenals protectors i les eleccions papals.

Entre les caplletres, trobem l'any 1728 senzilles inicials decorades amb vermell i negre que successivament esdevenen multicolors i "superdecorades" amb carotes, cintes, flors, acant, fruites i tota mena de monstres marins com dofins verds, dracs i dragolins de tots els colors, gossos rabiosos amb cap d'elefant i grifons, inspirats en part en els animalons de la Universitat de Girona, que el dia de Corpus ballaven davant del Santíssim a la catedral. Demostren els menorets un bon coneixement dels gravats i els llibres d'imatges, en particular de la Ciutat Eterna, quan reinterpreten de manera especialíssima els obeliscs de la via Sixtina, volguda pel papa Sixte V, en agraïment a la concessió feta pel mateix pontífex l'any 1585 del jubileu de la Porciúncula als fidels que visitessin Sant Francesc les diades dels sants de l'orde. Reprodueixen amb molt d'enginy monuments antics com les columnes Trajana i Antonina i demostren estar al dia, en proposar noves versions de la font dels rius de la plaça Navona de Gianlorenzo Bernini.

En els antifonaris apareixen descrits també els animalons de l'estable del monestir: burros i cavalls per anar a fer l'almoina, que sovint vagarejaven pel gran jardí i anaven a abeurar-se a la sèquia i els del galliner dels quals privilegiaven els paons i els conills però dibuixen també com animals de companyia molts lloros, en clara al·lusió a la confraria de Loreto, coneguda popularment com la del *Llorito*, i sobretot gats i ratolins. Així mateix, els que volaven i reposaven en el gran jardí com les garses blanques, els ocells i els falciots. No representen cap gos però sí un gran nombre de bèsties ferotges, dignes del terror gòtic més accentuat, que denota un bon coneixement del tractat de Cesare Ripa.

L'aigua fa que al jardí i a l'*hortus conclusus* hi hagi moltes plantes remeieres, arbustos, acant i moltes flors, protegides per xiprers, arbres ombrívols i en especial fruiters, entre els quals un caqui o *palosanto*, un taronger i munió de vinya, per recordar el grapols de raïm que la llegenda diu que el company de raïm que la llegenda diu que el company de sant Francesc, famolenc, va robar prop d'Hostalric en la seva fallida anada a Santiago de Compostel·la.

El jardí, un lloc de quietud i de recolliment, era un gran desconegut pels fidels i el gran públic llevat dels dibuixos dels antfonaris, i l'any 1644 el guardià Rafael Valeta, quan refà la consuetud del cenobi, es mostra com un digne precursor del príncep de Salina, en aconseguir que tot continuï de la mateixa manera, amb l'ajuda de Misser Verges, comissari d'obres de la ciutat, que obliga els poderosos Cruïlles a respectar la concòrdia de 1606, que prohibia fer finestres a la paret del molí paperer, ja que l'obertura seria "un gran perjudici i ignomínia (...) essent una talaia del convent vehent los donats i tots los de aquella casa, tot lo que se feia al ort i los religiosos que a la tarda se mollaven nedant a la sèquia (...) tant malisiosament", ja que a Sant Francesc era fonamental en estar prop del riu Onyar saber nedar quan arribava la riuada, per salvar-se, com ocorregué el 24 de setembre de 1678. En el curs d'aquesta diada, l'aigua des de les vuit del matí fins a les 23.35 hores del capvespre "llansà per terra la muralla del hort, rompé la paret del hort dels Aniversaris de Sant Feliu y les de part del Rech Monar des dels estables del Molí fins al cap del Dormidor y les del galliner y (...) la porta de la Sacristia y la del ort del Refetor, sen portà les hortalisses y la millor terra y feu grans danys a la Sacristia, (...) tapà la porta de la cuyna y arribà a dos palms de la peana del Altar Major, part del claustre i la sacristia".

Durant aquest aiguat fra Salvador Cases de Vic, un expert nedador, salva molts companys i és imitat pel burro del convent, mentre que el burro de Jerusalem s'ofegà en no haver après a nedar.

Sant Francesc resant el rosari en un caplletra de l'antfonari de Sant Francesc de Girona de 1728. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Sant Jordi, patró de la confraria de pareires de Girona de l'antfonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Sant Miquel, patró de Girona de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Els antifonaris reproduïen peces escultòriques de les capelles i dels retaules de l'església que tenen un valor incalculable, fins ara coneguts sols pels contractes i les èpoques dels pagaments. Trobem les dues propostes presentades per refer la Imatge de la Immaculada de l'altar major projectades per Pau Costa i obrades per Josep Cortada. Un esboç més senzill presenta la Verge entre petxines il·luminada pel sol i en l'altre embolcallada pels seus atributs: el far, la torre, el sol, la lluna, el mirall, la corona, les flors, la palma, la custòdia i el xiprer, acompanyada no sols per àngels músics sinó per Sant Francesc i Sant Domènec, els fundadors de dos convents que Girona mantenen bones relacions i les màximes prerrogatives de cara al poderós capítol de la Catedral.

Notables i refinades són les imatges de les capelles dedicades a episodis de la vida de la

Verge, en especial l'Anunciació, el naixement de Crist al portal de Betlem, la circumcissió de Jesús i les Dolors de Maria, entre d'altres.

Els antifonaris ens apropen i representen diverses escenes de la vida de Sant Francesc, segurament representats al cenobi, episodis d'altres sants de l'orde com Salvador d'Horta i Antoni de Pàdua, i nombrosos símbols dels menorets, descrits amb molta cura. I amb molt sentiment i bellesa proposen les imatges de sants venerats al cenobi com Sant Jordi, patró de la confraria dels paraires i Sant Miquel patró de la Universitat de Girona i de Pòntic.

Agraïts encarreguen retrats de les dames benefactores, en particular el de la devotíssima Maria de Sarriera, vídua de Terrè, que l'any 1645 encomana al mestre argenter Alba refer *ex novo* i reposar-hi les pedres mancants de la custòdia i el vericle del cenobi, que s'usaven per la processó del Corpus Domini, incorporant-hi per memòria les seves armes. Retraten així mateix personatges singulars, actius al cenobi com les playíderes oficials del funerals importants i personatges notables. Però sobretot caricaturitzen els menyspreats pel convent, de forma especial els beneficiats de la col·legiata de Sant Feliu, amb els quals tenien constants problemes a causa dels fidels sebollits al monestir. I per donar un toc d'exotisme retraten fins i tot servents de color dels nobles de la ciutat, que així demostraven a bastament fins on arribava el seu poder.

Però els preciosos antifonaris es fan ressò amb bells dibuixos de l'efímer del monestir, de manera especialíssima dels altarets, les corones, els rams i les catifes florals que es disposaven pels carrers per on passava la processó de l'octava de Corpus, que es feia inicialment pels claustres i la plaça fins al pont de Sant Francesc. Però com que era la

més concorreguda de la ciutat, el guardià procedent de la Catalunya Nord Josep Dulac (? - Girona, 1681), l'any 1676 aconseguí potenciar-la i poder allargar el recorregut fins als carrers de Fontanilles, Canaders i la plaça d'en Vila, amb sortida des del Portal principal i retorn pel Portal del Pont. Obté també que en la mateixa processó es pugui portar la creu processional, guarnida amb flors entre els quatre estendards de les confraries i la nova custòdia, decorada per les dames de la ciutat sota el tabernacle del *Llorito* entre els bordons d'argent que eren "manllevats a les monges del Marquedal". I sobretot que hi pugui prendre part la capella de música de la catedral i quatre instrumentistes de música sorda, per aixecar

Maria de Sarriera, benefactora de Sant Francesc de Girona de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

l'ànim dels gironins que vivien entorn del cenobi, en el Mercadal o sigui la Girona nova, després del fallit setge de 1675, aturat pel marquès de Bourneville. En reconeixement el nom del noble esmentat des d'aquell any substituï el de Sant Francesc en el baluard més proper al cenobi. Confirmant l'interès que Dulac atorgava a aquestes celebracions, publicà a Barcelona el 1680 un exquisit *Marial de España. Patronazgo de religiones, emociones panegíricas para las festividades que además de las universales celebra España y alguna de las regiones.*

Pels llibres miscel·lanis i pels antifonaris coneixem altres celebracions molt notables, entre les quals les promogudes pel també guardià vingut de la Catalunya Nord Dídac Cubells (? - Barcelona, 1646-49) i el seu successor Rafael Valeta, que organitzen l'any 1644 el primer Via Crucis conegut i datat a Catalunya, en aquest cas pel barri del Mercadal de Girona. I ho fan el dimarts sant amb la col·laboració del lector de teologia fra Josep de Copons, que predica les estacions conjuntament amb fra Jaume Comas, fra Bernat Cuyner i fra Bernardí Goronat, guardià de Tarragona que es trobava a Girona a causa de la guerra, en un moment complicat, ja que el cenobi és

Caricatura d'un notari de la ciutat de Girona de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

Caricatura d'un beneficiat de Sant Feliu de Girona de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

registrat en cerca de documents de Lluís de Descatllar, devot del monestir, declarat "enemic del Rei i de la Pàtria", a qui confisquen els béns. La processó del Via Crucis anava des del cenobi pels carrers dels voltants seguint sinuosament les muralles i els baluards fins al convent de Santa Clara extramurs. Es fa per primera vegada l'any 1644, a causa del bloqueig de la ciutat, que no permetia als fidels participar al Via Crucis de la catedral i per aixecar els ànims dels ciutadans. El Via Crucis gironí amb prèdica de menorets fou imitat almenys des de 1678 cada dos anys a Santa Maria d'Aro gràcies a un llegat.

Molt solemnes eren així mateix les processons de les confraries que tenien seu al monestir, en especial la del Cordó de Sant Francesc, que el diumenge *in albis* anava processionalment fins a la presó i les ballesteries, i retornava per la plaça de les Cols fins al convent. El bisbe Pòntic hi féu un important llegat per portar-hi cera abundosa i de qualitat des de l'any 1687. Notables eren les processons de la confraria de l'Esclavitud o de la Mercè activíssima en la vida ciutadana almenys fins al 1785, amb inici a la capella de Sant Bonaventura que commemorava la patrona i la interclassista dels Fills de la ciutat, creada el 1565, la qual des de la capella de la Verge de Loreto, més coneguda com del *Llorito*, portava la venerada imatge de la Mare de Déu sota tàlem a la llum de les torxes pels carrers del voltant del cenobi el 8 de setembre, diada del naixement de la Verge. Fou imitada per la confraria dels sabaters, els quals, a part de refer la capella dedicada als sants patrons Crispí i Crispinià, hi col·locaren la imatge de Salvador d'Horta, en adoptar-lo com a copatró, després de la seva beatificació. La imatge del beat posteriorment sant, coronat amb una bella diadema de pedres precioses pagada per la confraria, era portada en processó pel barri del Mercadal, imitant en to menor a la confraria de Loreto. Hi tenien seu també i hi celebraven nombroses festivitats, sigui la poderosíssima confraria dels paraires establerta a la capella dels sants Jordi i Isidor, que les del Sant Sepulcre de Sant Francesc, la dels tenyidors de la capella de la Transfiguració i Sant Sebastià, i la de Sant Iu dels Oficials de la Cort Reial, amb seu a la capella de la Mare de Déu de l'Esperança, que són amonestats davant llurs excessives pretensions pel guardià Palol, que fa feaent que els menorets de Girona són "liberos en lo obrar axis nos vol posar ningun jugo de esclavitud (...) en semblants festes com se ha de aparellar en la administració de la missa cantant ministres (...) ja que may dit convent los ha husat mal los seus bens i disposició de pulpitos y demás ninyerias".

Els notables frares dels Pirineus

A manera d'exemple citarem alguns notables monjos pirinencs que habitaren Sant

Francesc de Girona. A part de la volada de Miquel Pòntic Isern, sobresurt la figura de fra Jaume Guilló de Marquesanes de Conflent, que professa l'any 1663, durant un aiguat, en companyia de l'esmentat fra Galderic Fabra, al qual encarreguen en fer la professió acudir en tot i pertot fra Jaume, en ser d'edat avançada. Guilló dóna vida i un gran impuls al convent, sobretot des que l'any 1666 el monestir s'associa a la basílica romana de Sant Joan del Laterà i el guardià fra Rafael Guitart aprofita l'avinentesa per atorgar sepultura dins la capella del Santíssim al cronista oficial de la ciutat Jeroni de Real i a l'esposa Francesca de Copons, a causa del trencament de relacions entre la catedral i la universitat el 1660. La ciutat

Catifa floral representada en l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

desimboltament encarrega al picapedrer Jaume Buxó conjuntament amb el pintor Joan Pau Albareda la restauració dels accessos al cenobi pel pont de Sant Francesc i el repintat dels escuts del portal de l'Areny, per traslladar al monestir la totalitat de les cerimònies de la universitat, les quals converteixen Sant Francesc en la catedral del pla de Girona. El fet provoca l'ampliació del presbiteri i altres obres per encabir els consellers, que projecta el notable pintor de Figueres Bonaventura Payracs Gaspar, –fill del també pintor Miquel Payrachs i de Mariangela Gaspar–, amb obrador a la placeta Calderers de Girona al costat del cosí, l'escultor Felip Enric Payrachs menor i Pere Vilanova pintor d'Olot. El nostre pintor malgrat pagui la talla de 1661 en gaudir d'una bona posició social, ha de rebre una quartera de blat durant l'aiguat del mateix any. Quan s'ha començat a refer, la nova riuada de 1664 li arruïna la casa. La precarietat fa que per aquest motiu accepti molts encàrrecs a Sant Esteve de Banyoles i a la Tallada d'Empordà mentre dirigeix l'ampliació del presbiteri del cenobi, on compta amb la col·laboració durant aquests treballs fent feinetes de fra Francesc Noguera de Blanes i fra Marti Moliner d'Olot, fadrins mestres de cases que professen l'any 1665 i el terciari i mestre de cases Jacint Cases de Terrassa. I per innovar i renovar els ensenyaments i els obradors, Guilló quan és guardià per primera vegada concedeix sepultura a Jaume Forest, adroguer i síndic del cenobi per lleialtat i per l'especial devoció a Sant Francesc, i nomena mestre de novicis l'any 1684 el provincial de Catalunya i conseller reial fra Miquel Pòntic Isern, una dada inèdita i desconeguda, però molt important perquè Guilló vol millorar la formació dels novicis amb l'ajuda del seu mentor. Amb aquesta idea Pòntic cedeix i posteriorment llega al monestir la seva biblioteca personal, i fa comprar i portar des de Florència a la biblioteca del cenobi gironí la Bíblia magna, que paga amb els seus propis diners.

Ambdós són amics fraterns i treballen per la concòrdia amb França. Guilló, quan és guardià per segona vegada de Girona l'any 1693, acull amb tota joia la professió del

Corona en forma de 'N' de l'antifonari de Sant Francesc de Girona de 1731. Pergamí miniat. Biblioteca Provincial dels franciscans de Catalunya

notable fra Josep La Costa de Perpinyà. Intenta intercedir i aturar sense èxit l'entrada dels francesos fins al punt que mor de pena durant el setge de 1694, després de reclamar enèrgicament al rei de França el pagament dels bens incautats i d'acollir els mínims de Sant Francesc de Paula i llurs altars en ser incendiat el convent dels mateixos. Els francesos obliguen a exiliar-se el ja bisbe de la ciutat fra Miquel Pòntic, primer a Arenys de Mar i després a Reus mentre La Costa, amb el germà Damià, en ser ocupada Girona pels francesos, es refugia al convent de Sant Miquel d'Escornalbou, on espera gaudir de més espiritualitat. Activíssim, primer és enviat a Roma per tractar d'aconseguir un acord amb els recol·lectes però mor en

olor de santedat el 1711 durant una missió a Palautordera, motiu pel qual és sebollit a l'església parroquial i commemorat com a venerable.

Epileg

Fins aquí uns apunts de l'aportació dels menorets de banda i banda dels Pirineus a la història del cenobi de Sant Francesc de Girona en l'època moderna mitjançant l'art, la música i la cultura.

*Hi he participat en nom de la Reial Acadèmia de la Història, per estrènyer els llaços amb la Societat Andorrana de Ciències. El meu agraïment als suggeriments de Josep Massot i Muntaner, Jordi Mascarella, Josep Capdeferro, Josep Maria Llorens, Arcadi Pla, Maria Esperança Correu i Tura Clarà.

Apèndix 1

Professions simples i solemnes i despullament de framenors pirinencs al cenobi de Sant Francesc de Girona. 1592-1834. *

1592

Pere Coll (Arbeca, ?-?), corista (D' ara endavant c.).

1619, 8 de desembre

Louis Burris (Boch de Limoges, ?-?), c.

1621, 21 d'agost

Francesc Riambau (El Pertús, ?-?), "No profesó".

1626, 2 de març

Miquel Rauto (Camp de Villefranche du Perigord, ?- Girona, 1665), c.

1640, 18 de novembre

Bartomeu Isern (Vinça, Elna,?- Girona,1641-1643), c., fill de pagès.

30 de novembre

Domingo Pallarès (Rigarda, Elna, ?-?), c.

1642, 23 de gener

Jaume Pasqual (Sant Feliu D'Avall, Rosselló, ?-?), c.

8 d'octubre

Josep Carles (Xalilla o la Rasilla, Elna, ?-?), c.

1644, 22 d'abril

Francesc Cases (Capmany, ?-?), c., "Despullat per poca salut".

1647, 17 de juliol

Francesc Manjaulet, (Tuïr, Elna, ?- Girona,1657), "Mor sent novici".

1648, 1 de setembre

Josep Berenguer (Ceret, Elna, ?-?), c. "Vingut del noviciat de Perpinyà ahont ja estava vestit, remès a Girona".

1651, 6 d'abril

Ramon Roca (Sant Joan les Abadesses, ?-?), c.

1653, 1 de març

Bonaventura Millet (Perpinyà, ?-?), llec (D' ara endavant ll.). "La qual (ciutat de Perpinyà), qual per ser guarnida y apoderada de las armas francesas y privada la entrada della, no pogué la Religió fer las provanças de tot lo que Ella ordena y així lo professa".

27 d'abril

Jacint Maulet o Mollet (Alpens, ?- Girona,1657 de pesta), ll.

1657

Antoni Brossol (Lille, ?-?), ll.

1658, 17 de novembre

Antoni Pi, francès (?-?), ll. "Fonc despullat per ser petit y per no saber llegir".

1662, 13 de desembre

Francesc Maribau (Basella, Elna, ?-?), c., fill de pagès.

1663, 20 de juny

Jaume Guilló,(Marquesanes, ?- Girona,1694), c. secretari

provincial i Guardià de Girona, 1685-87 i 1693-94.

Galderic Fabra (Marquesanes, ?-?), c. "En cas de dificultat te de prendre a ma a Fra Jaume Guilló perquè te més edat", fill d' argenter.

1673, 28 de març

Francesc Oriol (La Seu d'Urgell, ?-?), c., "Fonc despullat".

1674, 2 de juliol

Pere Forner (Anserall, Urgell, ?-?), ll.

20 o 30 de setembre

Joseph Armany (Tuïr, Elna, ?-?), c.

30 d'octubre

Francesc Arnall (Tuïr, Elna, ?-?), c.

1676, 23 de gener

Jaume Sobrepueyo (Puigcerdà, ?-?), Hàbit (D' ara endavant h.).

23 de gener

Josep Sobrepueyo (Puigcerdà, ?-?), h. : Professa a Jesús de Barcelona.

1677, 5 de desembre

Francesc Roca (Ripoll, ? - Girona, 1684), organista.

27 de setembre

Pere Cauber Maviat (Aulus de la Gascaña, ?-?), "Se és despullat però queda com a germà", fill de sastre.

1683, 9 d'agost

Josep Capdevila, (Ribesaltes, ?-?), fill de pagès.

1687, 10 de maig

Francesc Sabater (Perpinyà, ?-?), fadrí torner, ll. , fill de torner.

1688, 9 de febrer

Antoni Sans (Agullana, comtat de Foix, veí de Figueres, ?-?), c., fill de pagès.

24 de juny

Josep Surinyac (Sant Joan les Abadesses, ?-?), ll., fill de cambrer.

1692, 21 de juny

Miquel Torrent (Camprodon, ? - Camprodon, 1705), ll.

14 de novembre

Josep la Costa (Perpinyà, ? - Palautordera, 1711), Venerable.

1693, 6 de novembre

Joan Baptista Birba (Cadaqués, 1664 - Castelló d'Empúries, 1719), organista, fill de comerciant.

15 de novembre

Miquel Bertran (Baltarga en la plana de la Cerdanya, ?-?), c., fill de pagès.

1695

Narcís Marti (Perpinyà, ? - Girona, 1696), fadrí padrinyaler, fill de padrinyaler.

1696, 26 d'octubre

Francesc Ortigas (Perpinyà, ?-?), h., "sen volguer anar lo sobradit novici per no volerse mortificar y per ser

molt per superbo y desllenguat en parlar y axi fonch despullat a 24 de 8bre de 1697”.

1699, 17 de juny

Ignasi Farrer (Perpinyà, ?-?), c.

16 de novembre

Rafael Torras (Perpinyà, ?-?), “se tancà dins del noviciat ab lo forrellat y després escalà lo noviciat per lo terrat després de aver ixit de colició y fugí per les parets del ort als 25 de novembre de 1699”.

1702, 13 de gener

Miquel Peres (Colonge, Urgell, ?-?), ll.

20 de març

Pere Roura Dones (Sant Andreu, Elna, ?- Girona, 1705), clergue.

1704, 12 de febrer

Josep Anfruns (Gombrèn, ?-?), c. i testament (D’ ara endavant t.), fill de treballador.

1705, 6 de març

Pau Buxe (Ripoll, ?-?), ll. i t., fill de paraire.

29 d’octubre

Josep Guerra (Perpinyà, ? - Tarragona, 1737), fadrí pintor, c., fill de pintor.

1713, 19 d’octubre

Jeroni Mateu (Prats de Molló, ? - Girona, 1753), c. i t., fill d’ abaixador-paraire.

1716, 20 de juny

Pere Cames (Perpinyà, ?-?), ll. i t., fill de pagès.

1719, 30 d’octubre

Pere Barrali (Agullana, comtat de Foix, ?-?), c. i t., fill de teixidor de lli.

22 de novembre

Jaume Giberga (Escart, Urgell, ?-?), fadrí fuster ll. i t. : “Per respecte de guerras no se han pogut pender las suas informacions. No te lo baptisme per omisió de son propi parroco, pres jurament a dit novici. Si per algun temps se li descobria estar compres en algun dels impediments, la professió seria irrita y nulla y se li llevaria lo seu hàbit y serà expelit de la religió”.

1723, 19 de setembre

Pau Coll (Planoles, Vall de Ribes de Freser, ?-?), c. i t., fill de fargaire.

7 de novembre

Bartomeu Aubinet (Mirmanda-Terrats, ? - Barcelona, Infermeria de Sant Francesc, conventual de Jesús, 1776), clergue i t., fill de pagès.

1724, 25 de novembre

Erasme Bruguera (Rosselló, veí de la Bisbal, ?-?), fadrí daurador, ll. i t.

1726

Pere Joan Mitjavila (Espinavessa - Cabanelles, ?-?), ll., fill de braser.

1727, 13 de gener

Francesc Fontanals (Ribes de Freser, ?-?), fadrí fuster, h.: “Este ha dexat lo hàbit per ser incapàs per religiós”, fill de fuster.

6 de febrer

Bernardí (Joan) Sotramon (Ribes de Freser, ?-?), c. i t., fill de braser.

20 de novembre

Patllari Farrer Tacher (Sant Joan les Abadesses, ?-?). h.: “Est dexà lo hàbit voluntàriament lo dia 19 desembre 1727”, fill de paraire.

1732, 1 de març

Bruno abans Hermenter Faras Bartran (Romanyà d’Empordà, ?-?), c.

1782

Francesc Arques (Sant Boi de Lluçanès, 1750, ?-?), ll.

1785, 19 d’abril

Josep Cosp (La Pobla de Lillet, 1754-?), ll.

1788, 8 de gener

Joan Salvadó (Llers, 1756-?), ll.

31 de desembre

Rafael Puigdevall (Batet, 1770-?), c.

1790, 14 de juny

Josep Esmet (Ager, 1762 - Sant Salvi de Cladells, 1830), donat i 13 de novembre de 1799: ll.

1793, 30 de gener

Joan Riera (Cabanes, 1765 - França, 1810 presoner), predicador.

1794, 3 d’agost

Domènec (Miquel) Falgars (Terrades, 1773-?), c.

1799, 28 de setembre

Raimon Broch (Vilallonga de Ter, 1772-?), donat i 1806, 20 de maig, ll.

1803, 10 de març

Joan Illa (Sant Llorenç de la Muga, 1784-?), c. “però és en Fransa”.

1804, 24 de març

Vicenç Rodrigues (Llançà, 1782 - Embrun, 1810), estudiant de teologia i clergue.

1805, 21 d’abril

Pere Pujals (Borredà, 1755-?), c.

1807, 21 de maig

Francesc Simon (Vilallonga de Ter, 1774-?), ll. infermer.

1829, 28 de setembre

Antoni Serra Planes (Sant Jaume de Frontanyà, 1808 - Pallerols de Rialb, 1875), c.

Bartomeu abans Ramon Bertrana (Sant Boi de Lluçanès, 1811 - Torelló, 1877), c.

1831, 21 de maig

Joan Bagues o Vagues (La Pobla de Lillet, ?-?), donat i posteriorment ll.

24 de setembre

Josep Comas Blanch (Camprodon, 1809 - La Paz, Bolívia, 1885), c. i tres vegades Guardià del col·legi La Paz.

1832,

Bonaventura abans Segimon Casademunt (Sant Agustí de Lluçanès, 1813-?), c.

1833, 13 de febrer

Francesc Bruguera Carrera (Cantallops, 1804- ?), c.

20 de juny

Pau Soler (Lille,1809-?), ll.

Francesc Bruguera Carreras (Cantallops, 1814-?), c.

1834, 20 de febrer

Joan Colomer Dalmáu (La Bisbal d'Auspin, 1814-?), c.

14 de juny

Andreu Bosch Ripoll (Llers, ?-?), c.

* Dades diverses i molt parcials.

Apèndix 2

Testament de Miquel Pòntic Isern, bisbe de Girona.

Testamentum bona memoria Illustrissimi Domini Don Michaelis Pontich Episcopi Gerunden (Girona, 16 de gener de 1699).

(198r) En nom de Déu Nostre Senyor.

Jo Fra Don Miquel Pontich per la gràcia de Déu y Santa Sede Apostolica Bisbe de Gerona y del Consell de sa Magestat Religios del Orde de Nostre Pare Sant Francesch de la Observància de la Província de Catalunya, fill legítim y natural de Francisco Pontich y de Anna Pontich defuncts de la Vila de Bula Ternera del Comtat de Rosselló estant, per gràcia d' Inocenci XII disposar de la quantitat de tres mil escuts de or de estampa da setze julis moneda romana (...) en causas pias com de privilegis (...). Per acte públich rebut per Astulpho Galloppo pro Scretari de la molt Reverent Camera Apostolica en la Cúria als vint y dos del mes de setembre de mil sis cents noranta sis, lo qual privilegi e/o effecte de aquell mitgensant permís del notari devall scribe de la copia original de aquelles (...).

Elegesch la sepultura al cos meu fahedora en la Santa Iglesia de Gerona y suplicant ab tota humilitat elegescan lo lloch més hùmil que sa Señoria considerà (...).

Item dexo que à gastos de ma manumissoria després de seguida ma mort y sepultura quant no y ha perill de vana gloria, sien posades les mias armas gravades en dos pedras y estas que sien posadas als dos principis dels dos brassos de la Escala gran que fiu fer devant la Porta Major de la Santa Iglesia de esta Ciutat (203v) y Déu nostre Señor ne és testimoni irrefragable que sols és per Exemple y per a moure els Señors Bisbes que per temps seran de esta Ciutat a fer alguna obra en

aquella Isglesia de la qual per esser Cap tenen tanta honra y profit y suplico al Molt Illustre Capítol quant rendidament puch que sie scrit venir bé de que se cuple est Capítol de mon Testament.

Y també vull sien posades mas armas gravadas en la Isglesia del Monestir de Monjas de Santa Clara del Orde de Nostre Pare Sant Francesch de la present ciutat la qual actualment fas fabricar de mon diner certificant no esser vana ma intenció sinó exemplar(...).

De tot lo demés que sobrarà de dits tres mil escuts de or y demés tinch dalt disposat. Y en cas per mi no sie feta altre disposició o addició ab Codicils o altre specie de última voluntat vull que segonament (...) sie gastada la quantitat necessaria per fer un Retaule en la Capella de Sant (Francesc i Sant) Vicenç de la Santa Iglesia de la Seu de la present Ciutat (...).

Y quartament vull sie acabada la Iglesia que actualment estic fent fabricar de nou per lo Monestir de Monjas de Santa Clara de la Orde de Nostre Pare Sant Francesch de la present Ciutat y quant acabada dita Isglesia sobrar cosa alguna de ditas tres mil vull sean fetas Fundacions en la dita Santa Isglesia Catedral (...).

Actum in Aula Palati Episcopali die decimo sexto mensis january MDCLVIII. Sig+num Fratrum Don Michael Pontich Gerundem Episcopi qui hoc Testes : Petrus Artigas, Josephus Barraquer Presbiterus Baccaleurus Legum, Franciscus Simó U.I.D., Josephus Fontanils, Jacobus Axandri, Petrus Morell omnes clerici dicti de familiae dicti Illustrissimi Domitionis et Raphaelus Bosch scriptor Gerundae.

AHG, APG.

Ramon Vila, *Primer Llibre de Testaments* (1685-1698 sic 1700), sig. 749, ff. 198v-206r.

Apèndix 3

Codicil del bisbe Miquel Pòntic Isern, bisbe de Girona (Girona, 19 de gener de 1699)

(206r) En nom de Déu Nostre Señor .

Item vull que per mos manumissors sien gastades dels dits tres mil escuts de or de que puch disposar sinch centas lliuras barcelonesas per acabar de fer la Isglesia del lloc de Castellfollit (de la Roca) del present Bisbat la qual tinch ja molt avançada y feta fer(...).

Actum in Aula Palati iuxta Ecclesiam Cathedralem die 19 mensis january MDCLXXXVIII.

Testes Rdu. Petrus Artigas Presbiterus, Franciscus Simon U.I.D., Bonaventurus Avià, Gasparus Caminal, omnes clerici de familia dicti Illustrissimi Domitione et Franciscus Vila, scriptor Gerundae.

AHG, APG.

Ramon Vila, *Primer Llibre de Testaments* (1685-1698 sic 1700), sig. 749, ff. 206r-206v.

FONTS

Arxiu Capitular de Girona, ACG.

Obra (1579-1613) (1613-1648) i (1649-1677).

Arxiu Diocesà de Girona, ADG.

Arxiu de la parròquia de Sant Feliu (ASF) Matrimonis i Òbits (1603-1647), Visita Pastoral de Miquel Pòntic (Girona, 19 d'octubre de 1689).

Arxiu Històric de Girona, Arxiu de Protocols de Girona. AHG, APG.

Inventaris de béns (1644), Rafael Monràs, Manual de 1640-1641, sf., Pere Casadevall, Manuals de 1641 i 1649, sf., Llibres de Comptes (1637-1647) (1647-54), Ramon Grau, Manual de 1640, sf., Nicolau Roig, Manuals (1651-52) (1653-54), Agustí Savarres, Testaments (1659-1664), Pere Rosselló, Ir Llibre de Testaments (1678-1683).

Arxiu Municipal de Girona, AMG.

Manual d'acords (1661),(1663) i (1664), Manual de la Taula de Canvis (1618.1) (1620.1) (1628.2) (1633.2) (1640.2) (1641.1 i 2) (1649.2) (1650) (1660) (1661) (1676) i (1680) sf.

Arxiu Provincial dels Franciscans de Catalunya, APFC.

Llibres miscel·lanis, copiadors de documents, llibres de professions (parcials i que no comprenen tots els anys), llibre de defuncions del segle XIX, comptes, llevadors de la Confraria del Cordó de Sant Francesc, varis, llibre de protectors i aniversaris, antfonaris del segle XVIII del cenobi de Sant Francesc de Girona.

Arxiu de la Corona d'Aragó, Hisenda. ACA.

Llibres de Defuncions de la Província de Catalunya.

Documents inèdits dels arxius de protocols de Girona, Barcelona, dels notaris ciutadans, eclesíastic i del capítol de Girona i dues biografies inèdites, tot reseguint Sulpici Pontich, *Repertori per alphabetic del secretariat del M. I. Capítol* en tres volums i *l'Episcopologi i sèrie dels prebendats*, en un volum, ambdós manuscrits abans de 1738 sense oblidar Tolra de Bordes, Joseph (1865) *Biographies roussillonnaises*, Perpignan: Alzina, Ibídem (1884) *Histoire de Saint Françoise d'Assise en Rousillon*, Perpignan: Latrobe, p. 189-213, Barraquer Roviralta, Cayetano (1909) *Las casas de religiosos en Cataluña*, Barcelona: Altés, 2 vol. Ibídem (1915-1916) *Los religiosos en Cataluña*, Barcelona: Altés, 4 vol., Capeille, Jean (1914), *Dictionnaire des biographies roussillonnaises*, Perpignan: Jean Comet, p.488-489.

BIBLIOGRAFIA

SEBASTIÀ BOSOM I SALVADOR DE MONTELLÀ (1996) *Orgueners, orgues i organistes de Puigcerdà*, Puigcerdà.

MIQUEL GONZÁLEZ (2007) *Els orgues de les comarques de Lleida i del Principat d'Andorra*, Lleida.

MONTSERRAT MOLI FRIGOLA (2008) "Roma a Sant Salvi de Cladells. Aplecs i confraries". *Quaderns de la Selva*, 20, 73-98.

Ibídem (2008) "Del desert de Sant Salvi de Cladells al selvàtic de "Mar i Murtra" i "Pinya de Rosa". El Jardí a la Selva". I Congrés d'Estudis Selvatans, *Quaderns de la Selva* (2009), 33-58. Ibídem (2009) "Retaules mullats. El pintor de Ripoll Josep Germà (1651-1706) a Girona". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, L, p. 303-332.

Ibídem (2010) "Miquel Pontic y las fachadas barrocas de la Catedral de Girona". *El legado de San Francisco en España (Ciudad Rodrigo 2009)*, 1, Córdoba, p. 395-410. Ibídem (2014) "Sant Francesc. La catedral del pla de Girona y los retablos de Joan Borís y Rodrigo de Molina, Pau Costa, Onofre Boet, Josep Germà y Joan Sentis (1641-1703)".

Aportaciones al Diccionario biográfico franciscano de España, Portugal, Iberoamérica y Filipinas, Córdoba, p. 355-391. Ibídem (2014) "Patrimoni i Catalunya. Miquel Pòntic Isern (Bouletèrnière, 1630 - Girona, 1699)". 11es Trobades Culturals Pirinenques. Patrimoni i Turisme al Pirineu (Esterri d'Aneu 2014), Andorra, Societat Andorrana de Ciències, p. 11-28.